אור הצפון — ההשתתפות שבין אדם לחבירו

ההשתתפות שבין אדם לחבירואמרה תורה: "וגר לא תלחץ, ואתם ידעתם את נפש הגר, כי גרים הייתם" (שמות כג). רגילים אנו לפרש את הכתוב, כאילו אומר לנו: מאחר שידעתם כי לא נעים להיות גר, על כן לא תלחצו את הגרים. כלומר, דבר שבעצמך עונית על ידו אל תלחץ בו את חבירך.

אמנם לפי עומק פשוטו של מקרא, הפירוש הוא אחר לגמרי: הרי חובת האדם להרגיש בשמחת חבירו ובצערו, כשם שהוא מרגישם כשהם נוגעים בו, כמו שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך" - כמוך ממש, ודבר זה אי אפשר עד שיביא את עצמו לידי הרגש חבירו, שירגיש בקרב נפשו השמחה והצער באותה מידה עצמה שחבירו מרגיש בהם. והנה בלחץ הגר, אי אפשר לאדם להכיר כהוגן מה טעמו כי אם בהיותו בעצמו גר כמותו. על כן מעירה התורה, כי בנדון זה יש לנו הכרה שלמה בלחצו, מפני שעמו היינו בצרה, גם לנו היה לחץ כזה, ורק על ידי ההזכרה הזאת נוכל להגיע עד סוף האזהרה של לחץ הגר.

הכלל הזה אינו משמש בתור עצה טובה בלבד, לא עצה בעלמא היא זו לזכור לחץ עצמו בכדי להטיב לגר, כי אם זהו עצם החיוב.

יחס כל נמצא לזולתו אינו גמור, בלתי אם בהרגישו את עצמו וזולתו במצב אחד. צריך שיהיו שניהם במצב אחד ממש ורק אז יקרא שיש להם יחס ביניהם. לפיכך שנינו: "כשאדם מצטער שכינה מה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי" (סנהדרין עו). מקור הטוב מתאחד עם האדם להשתתף כביכול בהרגש שלו על ידי קלני וכו'... כלומר, שיהיה שם למעלה כביכול אותו רגש שהאדם שקוע בו, כי רק על ידי זה באה ההשתתפות.

והנה אין לו שעה בעולם שלא יהא בה שמחה וצער בבת אחת, שמחה מאיש זה וצער מאיש אחר, ועל כן בודאי שאין במקור הטוב שמחה שלמה ותמיד מתערב בה צער. לפיכך אמרו חכמינו ז"ל: "ישמח ה' במעשיו" - "שמח" לא נאמר, אלא "ישמח" (ויקרא רבה כ:ב), רק לעתיד לבוא תהיה כל הבריאה כולה שלמה ושמחתה שלמה בלי שום תערובת קלקול וצער, ואז - "ישמח ה' במעשיו", שמחה בלבד! אולם עכשיו לא לבד שאין השמחה שלמה מפני שבשעת שמחה מאיש זה, יש צער מאיש אחר, אלא גם בלא זה אין השמחה גמורה מצד אדם זה עצמו בעל השמחה, דתנא דבי אליהו: "הקדוש ברוך הוא מוחא כף על כף ואומר, מתי יתמלא כל העולם כולו כאברהם אבינו!" הנה לפי זה אף כי יגיע אדם לידי מעלה רמה שבוראו ישמח בה (כדאיתא: קודשא בריך הוא חדי בפלפולא דאורייתא), ואף אם יגיע בגדולתו למעלת שלמה מלך ישראל, המאושר בחכמה ובכל טוב מכל האדם, אף על פי כן באותה שעה עצמה אין קץ לצער שמצטערים עליו למעלה, עד שאמרו חז"ל: "מוחא כף על כף" (כביכול, לשבר את האזן, כאדם שאין לו תנחומין והוא בוכה ומצטער ומכה בכפות ידיו להכריז ברבים על צערו הנורא), מדוע לא זכה אדם זה להיות כאברהם? מדוע לא הגיע המאושר הזה למדרגה היותר רמה...?

והנה נתחייבנו ללכת בדרכי ה' וללמוד ממדותיו. ולכן אף אם יראה אדם את חבירו בתכלית האושר שבזמננו, ואפילו אם יראנו שהוא דומה לשלמה מלך ישראל בכל גדולותיו בחכמה ובמלכות בעושר ובכבוד - והן צריך הוא להכניס בלבו שמחה רבה ונפלאה על אושר חבירו - מכל מקום, באותה שעה עצמה הוא צריך להצטער ולמחוא כף על כף: מתי יהא זה כאברהם אבינו, בין בגוף בין בנפש בין בחכמת בין בהצלחה!! ואכן נזכרה

הלכה זו במשנה למעשה: "שאם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו אין אתה יוצא ידי חובתך" (בבא מציעא פג.) - אין יוצאים ידי חובה לגבי פועלים במזונותיהם בלתי אם יגיעם לאושרו של אברהם אבינו, ואם לא עלתה ביד אדם לעשות כן, אף אם ירוממם על כמעלת שלמה מלך ישראל - אין זה מספיק.

לפיכך הורו לנו חכמים ז"ל, תורת השמחה ובקשתה בסעודת חתן וכלה, על פי הכללים המבוארים בזה. אם יסב איש בסעודת שלמה מלך ישראל היושב על כסא מלכותו והוא חכם ועשיר מכל האדם, וה' נראה אליו, ולשמחתו ואושרו ביום חתונתו ושמחת לבו אין כל דמות בכל העולם, הורו לנו חז"ל שעוד יצטער האיש הסועד מסעודה זו ויפיל תפילה תחינה לפני קונו: "שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם", מפני שהוא צריך להרגיש שאין שמחת השמח שלמה כלל, וצריך הוא למחוא כף אל כף: "מדוע לא הגיע שלמה המלך למדריגתו הברוכה של אדם הראשון קודם החטא?!"... כי השמחה שתהיה לעתיד לבוא היא היא השמחה השלמה שהיתה לבחיר הנבראים קודם חטאו, כי אז תשוב כל הבריאה לתיקונה, ורק על מצב זה נאמר "ישמח ה' במעשיו", כי זוהי שלמות האדם כפי הכוונה האמיתית, ורק המצב הזה ראוי לשמחה גמורה.

"שמח" לא נאמר, אלא "ישמח". צריכים להתבונן עד היכן הדברים מגיעים. כי הנה לפי דברי חז"ל הללו, לא היתה שמחה, כביכול, לפני הקדוש ברוך הוא, מראשית הבריאה ועד עתה, וגם היה לא תהיה עד לעתיד לבא. ובזה נכלל גם זמן מתן תורה. אמנם אז נשתלמו ישראל שלמות גמורה ופסקה זוהמתם, כדברי חז"ל, וחזרה עטרת האנושיות ליושנה כמעלת אדם הראשון לפני החטא, והקדוש ברוך הוא נתגלה לפניהם, וכולם שמעו מפי הגבורה דברי אלהים חיים - ואף על פי כן, גם על אותה שעה, קאי האי כללא "שמח לא נאמר". אכן במתן תורה היתה שמחת ישראל גמורה ושלמה בלי שום פגם, ואביהם שבשמים, כביכול, נענע להם בראשו ושמח עמהם, אבל במסתרים לא הגיעה עוד השמחה האמיתית לעצם טהרתה, מפני שהיתה עדיין האפשרות "לסור מן הדרך" (וכמו שהיה אחר כך). מציאת האפשרות לסור מן הטוב, גם זו לא טוב הוא, והשמחה נפגמת בכך. ורק לעתיד לבוא, כשתגיע האנושיות לרום תכליתה בלי הצורך בהעמדת נסיון, כלומר בלי אפשרות לסור הצדה - אז ישמח ה' במעשיו. ועל כן, גם בתקופת האדם הראשון קודם החטא, לא היתה שמחה לפניו – כמו שכתוב "שמח לא נאמר" שלא היתה שום שמחה בעבר - וגם זה מפני שהיתה אז האפשרות לחטוא ולהתקלקל (אפס, כי אדם בעצמו היה שרוי בשמחה גמורה, מאחר שהוא בשעת טובו לא הכיר עדיין כלל מציאות המהות של לא טוב, על כן מברכינן שפיר בברכת חתנים: "כשמחך יצירך" וכו', כי האדם לגבי דידיה היתה אז שמחה גמורה, ואי אפשר לתקן ברכה לברך את החתן בשמחה לעתיד לבוא, שהרי מציאות האדם של עתה היא לבל יהיה כמו לעתיד לבוא, רק כשמחת אדם הראשון בלבד).

לפי זה נבין כי חוב האדם לשמוח בשמחת חבירו, איננו שיהא מלא שמחה מאושר חבירו, שהרי זה אינו מתאים כלל אל האמת, כי לפי השקפה נכונה אין חבירו מאושר כלל בחלקו, וכל זמן שלא הגיע למעלת אברהם אבינו בגוף ונפש, עודנו חסר ועני, והרבה יש להצטער עליו - ואיככה ישמח זה על מצבו דהאידנא? אלא שחובת השמחה היא רק בתור "נשיאת עול עם חברו", כלומר, מאחר שהוא עתה סוף כל סוף במצב זה, צריכים אנו, לכל הפחות, להטיב את לבו ולשמחו בכדי שישכח רישו, ולא יעלה על דעתו מה שחסר לו. ועל כן צריך שתהא בלבנו דאגה וצער עליו, ובפנינו - השמחה.